

ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС РИТОРИКИ: ІСТОРИКО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ВИМІРИ

Стаття присвячена аналізу політичного дискурсу риторики, її історичному та культурному контексту. Досліджено політичне красномовство Давнього Риму як інституалізованої дискурсивної практики. На основі ораторських промов Марка Туллія Цицерона визначено стратегії та прийоми давньоримського політичного красномовства часів Республіки. Обґрунтовано тезу про те, що інвектива як елемент стратегії реіфікації є феноменом політичного красномовства у Давньому Римі.

Ключові слова: *риторика, антична риторика, політичний дискурс, політичне красномовство, інвектива, Цицерон.*

Питання політичного дискурсу риторики в обшарах сучасного суспільного, культурного і політичного розвитку, суспільних комунікацій посідає одне із чільних місць. За таких умов зростання наукового інтересу до малодослідженого політичного дискурсу риторики є своєчасним, нагальним науковим завданням. Цей суспільний інтерес знайшов своє висвітлення у наукових дослідженнях, монографіях, дисертаціях, статтях, а також підручниках і навчальних посібниках з риторики, філології, політичної семантики, журналістики, спічрайтингу, реклами, паблік рилейшнз.

Мета публічних виступів громадських, політичних діячів – переконання та соціально-політичний вплив, функція – передання певної інформації та здійснення емоційно-психологічного впливу на аудиторію, спонування її до конкретних дій. Політична риторика стає складовою мистецтва управління суспільством, а власне ораторська промова – персоніфікованим видом масового впливу.

У сучасному політичному дискурсі риторики функціонують прийоми та стратегії античної риторики, вивчення яких за допомогою дискурсивного аналізу, здатного допомогти експлікувати "глибинну" інформацію, що міститься в текстах промов античності, становить мету нашої статті.

У сучасній науці існує багато визначень поняття дискурсу: особливе використання мови для вираження особливої ментальності (Ю. С. Степанов), співвідношення з ментальним світом (М. Н. Кожина), комунікативною сферою (В. Є. Чернявська), концептом (В. З. Дем'янков), соціально й історично визначеною суспільною практикою (У. Маас), соціальними ролями учасників комунікації (А. Мак Хоул), соціальним простором (О. І. Шейгал).

Дискурс задає ті семіотичні характеристики мовлення, які допомагають формувати тексти. Англійські дослідники Р. Ходж і Г. Кресс розглядають текст і дискурс як такі, що доповнюють одне одного, акцентуючи при цьому або соціальний, або мовний рівень. Голландський дослідник Т. ван Дейк розглядає дискурс як складне комунікативне явище, що включає соціальний контекст, інформацію про учасників комунікації, знання процесу виробництва й сприйняття текстів [6, 75]. Дискурс є не лише лінгвістичною структурою, а передусім, соціолінгвістичною. Особливістю політичного дискурсу є те, що він функціонально спрямований на майбутній контекст [6, 90]. Російський науковець О. М. Паршина розуміє під політичним дискурсом "мовну діяльність політичних суб'єктів в сфері інституціональної комунікації" і відмічає, що комунікативними особливостями політичного дискурсу є "інституціональність, конвенціональність і публічність (офіційність)" [5, 13].

Теоретична риторика античності, принаймні до елліністичної доби, не виділяла політичне красномовство як окремий вид, хоча фактично воно існувало. Термінологічно політичне красномовство оформлюється через поняття політичних промов, що зустрічається, наприклад, в "Риторичі" Аристотеля. Як стале словосполучення воно зустрічається вже за часів давньогрецького еллінізму (Діонісій Галікарнаський) і поширюється за часів еллінізму давньоримського (Цицерон). Фактично політичне красномовство "виростає" з так званих дорадчих промов (за класифікацією Аристотеля), тобто промов, які проголошувалися у народному зібранні.

За часів Давнього Риму ораторські промови в стінах сенату як основної політичної інституції фактично стали завершальним етапом інституалізації політичного красномовства, відображенням чого була остаточно термінологічна визначеність цієї дискурсивної практики. Політичне красномовство Давнього Риму виходило з того, що, "по-перше: змінився естетичний ідеал красномовства, тому політична промова прагне передусім переконати слухача..." [2, 13]. І, по-друге, в політичному красномовстві "зміст і

побудова промови цілком виходять з неповторної конкретної обстановки..." [2, 14]. Слово стало головним політичним інструментом, ключем впливу у державі, засобом управління і володарювання іншими.

Утім, переконання слухача поступово змінилось механізмом маніпулятивного впливу політичного дискурсу риторики, що є його інваріантною ознакою: якщо в давньогрецькому ораторському мистецтві з подібною метою використовувалися передусім логічні виверти, а оратор звертався до аргументативного дискурсу, тобто основним рівнем маніпулятивного впливу був раціонально-логічний, то за часів еллінізму у цьому плані зросло значення емоційно-афективного рівня: оратори намагалися максимально експлуатувати емоції та почуття слухачів для досягнення своєї мети.

Свого апогею політичне шоу античності досягло у виступах давньоримського оратора Марка Туллія Цицерона, який перетворив ораторську промову на справжній витвір ороакустичного мистецтва. У своєму відомому трактаті "Про оратора" Цицерон створив образ судово-політичного оратора. Разом з судовими промовами він виділив як окремий вид виступи в сенаті. Саме цей аспект діяльності оратора перетворює його на політика, адже "політичний діяч, позбавлений красномовства, таким не є" [11, 128].

На думку Цицерона, оратор повинен турбуватися про три речі: що сказати, де сказати і як сказати [12, 339]. Що сказати – це "ніби як душа в тілі; але це турбота скоріше здорового глузду, ніж красномовства... оратор повинен знати, звідки взяти підстави і доводи. Про що б не говорилося в судовій або політичній промові, з'ясувати належить, по-перше, чи мав місце вчинок, по-друге, як його визначити (кваліфікувати, – О. Г.), і, по-третє, як його оцінити. Перше питання вирішується доказами (доведеннями). Друге – визначеннями, третє – поняттями про правоту чи неправоту..." [12, 340].

Найбільш повно теоретичні аспекти риторики викладені Цицероном у присвяченому Марку Юнію Бруту трактаті "Оратор", де він дає визначення трьох видів (стилів) красномовства: простого, середнього і високого. Простий або аттичний стиль відрізняється влучністю, яка "зі сторони здається легкою для наслідування, але... виявляється на рідкість складною. ... Відсутність великих сил замінюється... добрим здоров'ям", – так образно характеризує цей стиль Цицерон [12, 346].

Політичні промови Цицерона побудовані згідно з загальною схемою, подібною до судових промов, у них особливо сильною є розповідна частина: 1) оповідь (narratio); 2) тлумачення фактів, підкріплене доказами (probatio); 3) спростування доказів обвинувача (refutatio). Крім того, додатковими частинами вважався вступ (exordium), окреслення головної теми, якій буде присвячена промова (propositio), план промови за її розділами (partitio) і висновок (peroratio) [3, 381]. Аргументація на користь того чи іншого політичного заходу, спростування доказів опонентів здійснюється менш систематично, проте майстерно. Наприклад, у промові проти земельних законів Рулла і у промові про закон Манілія Цицерон грає на прагненні senatorів до наживи та їхньому небажанні поступитися своїм майном та привілеями [3, 382].

Особливою прикрасою політичних промов Цицерона є художні характеристики зацікавлених осіб. Так у "Промові на захист Луція Ліцинія Мурени" він зображає та захищає "обраного консула, виходячи з того, що протягом усього його життя не можна помітити ані омани з його боку, ані пожадливісті, ані віроломства, ані жорстокості, ані жодного брутального слова" [14, 336]. Цицерон змальовує живі портрети політичних діячів свого часу, навіть тих, кого вважає ворогами вітчизни та республіканського устрою. Можна переконатися у цьому, прочитавши характеристику Цезаря у промові "Друга філіппіка проти Марка Антонія": "Він відрізнявся обдарованістю, розумом, пам'яттю, освітою, наполегливістю, вмінням обдумувати свої плани, завзятістю... він з великою працею, ціною численних небезпек здійснив те, що надумав... Він прихилив на свій бік недосвідчений натовп; своїх прибічників він прив'язав до себе нагородами, супротивників – подобою милосердя... привчив вільних громадян до рабства" [9, 319].

У його промовах містяться численні епітети, образні висловлювання, уособлення, метафори, риторичні запитання. Цицерон майстерно використовує різні "фігури мовлення": інверсію, повтори, фігури хіазму та клімаксу, антитези, анафори, епіфори, співзвучність закінчень, а також оксюморон. Так у "Першій промові проти Луція Сергія Катіліни" Цицерон, застосовуючи оксюморон, пише: "Але коли йдеться про тебе, Катіліно, то сенатори, залишаючись байдужими, схвалюють; слухаючи, приймають рішення; зберігаючи мовчання, гучно говорять..." [13, 298].

Розглянемо зразки давньоримського політичного красномовства часів Республіки на матеріалі промови Марка Туллія Цицерона. Візьмемо для аналізу "Промову в сенаті після повернення з вигнання". Сюжет промови складає епізод політичної боротьби у Давньому Римі. Після страти бунтівника Катіліни для Цицерона, який ініціював покарання, склалася небезпечна для його життя ситуація. А закон про вигнання Цицерона, який був проведений Публієм Клодієм у сенаті, узагалі забороняв надавати ораторові гостинність і притулок. Будинки Цицерона у Римі та його маєтки були зруйновані. Проте через півтора року було прийнято Корнелієво-Цецилієво закон про повернення оратора з вигнання. Цицерон проголосив подячну промову у сенаті, за два дні потому виступив із нею перед народом на форумі.

У промові Цицерону необхідно було вирішити декілька завдань: показати, що Публій Клодій є не особистим ворогом оратора, а ворогом усього римського народу, отже, розширити проблемне поле, залучивши до нього слухачів і вирішити завдання акціональної функції. Для цього він застосовує стратегії реіфікації (створення Клодію образу ворога) і амальгамування (ототожнення оратора із збірною спільнотою "ми – римський народ").

Цицерон використовує стратегію амальгамування (приєднання Цицерона до спільноти senatorів), за допомогою якої намагається вплинути на свідомість слухачів, у даному випадку, senatorів, від яких у Римі залежить прийняття рішень: "Раніше ми, за їхньою милістю, володіли кожним з цих благ нарізно; нині ми за вашим посередництвом повернули собі все це у сукупності"; "Ви нам повернули наш високий стан, належність до стану, майно, нашу велику державу, ...ви нам повернули нас самих" [15, 43]. Після цього йде протиставлення: "ви" – "ви постановили одягнути траурний одяг, ...те саме зробили всі чесні люди"; "він", тобто Публій Клодій, "зробив те, що не чинив жоден тиран: ...відкрито оплакувати нещастя держави своїм едиктом він заборонив" (тут і далі курсив наш, – О. Г.) [15, 47].

Далі Цицерон продовжує застосовувати стратегію реіфікації, що "це були не консули, а покупці провінцій і продавці вашої гідності", він (Публій Клодій, – О. Г.) після прийняття закону про війну з піратами "через свою бідність і підлість, сам, звичайно, пішов би у пірати і цим, вірно, спричинив менший збиток державі, ніж те, що він безчесний ворог і грабіжник, знаходився усередині стін Риму" [13, 46], "знущався над вашим трауром і над скорботою найвдячнішої держави", "не народний трибун привів консула, а розбійник – архіпірата... Осоловілий від пияцтва, від непросипної розпусти..." (курсив наш, – О. Г.) [15, 47].

Стратегія самопрезентації дозволяє ораторові ототожнювати себе з державою, згадуючи про власні здобутки: "ви жодного разу не намагались пов'язати мій порятунок із загальним благополуччям, <...> благополуччя римського народу пов'язано з моїм благополуччям, <...> ви у переконливих і довгих промовах визнали в той день, що держава врятована моїми рішеннями..." [15, 44, 51–52].

Багата лексика і синоніміка промов, їх звуковий бік, художня довершеність особливо яскраво проявились у вербальній естетизації політичного дискурсу риторики Цицерона. Проте, як відмічає М. Грабар-Пассек, у промовах, виголошених після вигнання, Цицерон все частіше застосовує багатослівні риторичні тиради і надмірне самовихваляння [3, 385]. У "Промові в сенаті після повернення з вигнання" він використовує такі "фігури мовлення", як:

– інверсія (в даному випадку перенесення іменника на кінець речення): "...держава буде у більшій небезпеці, якщо, після того як оживуть вороги та вбивці держави, не повернусь я" [15, 44];

– звертання: "батьки-сенатори" [15, 43];

– повтори важливих слів: "За мене римський народ не благає юні сини, ...не благає юрба близьких; не звертались до римського народу з благанням, ...сльозами і щоденними благаннями збудив у людях бажання знову бачити мене..." [15, 55];

– риторичні запитання: "І насправді, чи настане коли-небудь час, коли зможе вмерти пам'ять і поголос про милості, виявлені мені вами?" [15, 43–44];

– антитеза: "але якщо насилля перешкоджає правосуддю чи його знищує, то нахабство потрібно перемагати доблестю, лютість – хоробрістю, зарозумілість – розсудливістю, зграї – військами, силу – силою" [15, 49];

– анафора: "Але якщо дорожчими за все мають для нас бути батьки, які дали нам життя, родове майно, свободу, громадянські права; дорожчими за все – безсмертні боги, чисю милістю ми зберегли все це і надбали багато іншого; дорожчим за все – римський народ..." [15, 43]. "Разом зі мною відсутні були закони, разом зі мною – постійні суди, разом зі мною – права посадових осіб, разом зі мною – авторитет сенату, разом зі мною – свобода..." [15, 54];

– метонімія: "...тому що мене покликав римський народ, благає держава, ледь не на своїх руках принесла вся Італія..." [15, 56].

Цицерон застосовує у "Промові в сенаті після повернення з вигнання" епітети: "вроджена великодушність і справжнє благородство", "ушавлений і найчесніший муж" [15, 51]; синонімічний ряд: "...форум ми бачили німим, Курію – позбавленою мови, державу – мовчазною і зломленою" [15, 45], "він від смерті повернув мене до життя, від розпачу – до надії, від загибелі – на шлях порятунку" [15, 51].

Особливу увагу приділяє він ораторам і громадський діячам, підкреслюючи, що у деяких з них немає "ані знання законів, ані вміння говорити, ані досвіду у військовій справі, ані бажання пізнати людей, ані щедрості" [15, 47].

Достатньо гостро висловлюється Цицерон на адресу повинного у його вигнанні та заволодівшого його майном і маєтком оратора Публія Клодія. Інвективи, що викривають гомосексуальні стосунки останнього, звучать у сенаті: "...один з них (консул Публій Клодій, – О. Г.) у присутності

багатьох осіб вимагав у мене, аби я йому повернув Катіліну, чийм коханцем він був". І далі продовжує: "чого можна очікувати від людини, чия юність, на очах усіх, була доступна кожному розпуснику, ...задовольняв свою пристрасть до розкошів звідництвом у своєму власному будинку". Цицерон навіть називає Катіліну і "цього завитого розпусника" "подружжям" [15, 46].

Використовуючи інвективу в іншій промові на адресу Гая Саллюстія Кріспа, Цицерон не шкодує образливих слів, що, очевидно, повинно було замінити раціонально-логічний аргументативний дискурс і виконати роль доказів на його користь: "Тому-то він (Гай Саллюстій Крісп, – О. Г.) і прагне лише того, аби як свиня качатися у бруді з ким йому доведеться. Проте він глибоко помиляється, адже бруд життя не змивають безсоромністю язика..." [10, 142].

Політичне красномовство Давнього Риму було бруталнішим, адже такого жанру ораторського мистецтва, як інвектива, давні греки не знали. До того, як перетворитися на окремих жанр публічного красномовства, інвектива існувала як феномен переважно в контексті політичних промов. Це, на наш погляд, пояснюється перш за все тим, що інвектива є елементом стратегії реіфікації (конструювання образу ворога) на кшталт того, як у тваринному світі демонстрування агресії слугує залякуванню супротивника й інколи її буває достатньо для перемоги.

Красномовство у Римі стає засобом зробити кар'єру і засобом заробітку. Тому, очевидно, в ораторському мистецтві істина мало кого цікавила, це було лише вербальним засобом володарювання. Вихолощувався зміст понять, що позначали суспільні цінності, у тому числі моральні або морально релевантні: чесність, справедливість, доброчесність. Аргументи замінювались афективами, логіка – психологією. Політичне красномовство виступало засобом в міжособистісній боротьбі, в підґрунті якої часто лежав суто економічний, майновий інтерес.

Це надавало змаганням ораторів таку рису, як антагоністичність (на відміну від грецької агоністичності), непримиренність, адже часто наслідком програшу могло стати життя оратора або того суб'єкту, проти якого (або за якого) він виступав. Для цього потрібно було не тільки раціонально-логічне, але й емоційно-афективне забезпечення промов. Тому зростає значення екстралінгвістичних складових риторики: тембру, висоти голосу, ритму промови, жестикуляції, що значно зближувало професію оратора із акторською. Але останнє є лише удаванням, імітацією, тому й ораторська майстерність Давнього Риму, з одного боку, наблизилась до високого мистецького рівня, з іншого – характеризувалась зростанням маніпулятивного характеру політичного красномовства.

Зміни культурних потреб у Давньому Римі – економічних, політичних, соціальних та інших – призвели до змін внутрішніх зв'язків елементів, структури риторики, що зрештою обумовило наявність і реалізацію нею таких функцій, як політична, правова, естетична, методико-педагогічна, рекреативна (гедоністична).

Сучасна риторична практика, розвиток політичного дискурсу риторики в Україні й інших країнах пострадянського простору відродила науковий інтерес до стратегій та прийомів впливу промови оратора, політика, громадського діяча. В останні роки здійснено наукові дослідження функцій впливу мови в політичній комунікації, які реалізуються за допомогою різних мовних стратегій. Так, О. І. Шейгал виділяє декілька стратегій: вуалювання, затушовування небажаної інформації (дозволяє зробити менш очевидними неприємні факти); містифікація (приховування істини, свідоме введення в оману); анонімність (деперсоналізація) як прийом зняття відповідальності [17]. Виділяють також стратегії: реіфікації (конструювання образу ворога), делегітимізації (руйнування образу опонента), амальгамування ("ми"-дискурс) [5, 20].

У межах політичного дискурсу у якості аргументації можливе звернення до доводів на трьох різних рівнях: логосу, пафосу, етосу.

На думку Г. Г. Хазагерова, логічні докази в політичній риторіці в основному зводяться до таких видів, як дедукція, індукція та міркування з дефініцією. На рівні пафосу (буквально – пристрастей) відбувається апелювання до почуттів людини. Традиційно доводи до пафосу розподіляють на погрози та обіцянки. Суть погрози у тому, що оратор демонструє, які неприємні наслідки відбудуться через те чи інше рішення. Обіцянка, навпаки, пов'язується з істотним покращенням у зв'язку з прийняттям певного рішення. Доводи до етосу (буквально – звичаю) прийнято розподіляти на доводи до співпереживання та доводи заперечення. Варто підкреслити, що підґрунтям для них є вже не індивідуальний досвід, як для доводів до пафосу, а досвід колективний (людей одного етносу, соціальної групи, однієї віри). Доводи до співпереживання передбачають колективне визнання певних позицій, а доводи заперечення – їхнє колективне несприйняття та відторгнення. В останньому випадку доказ ведеться від супротивного [7, 69–70].

П. Бурд'є пише про прямий взаємозв'язок сили і слова. На його думку, "будь-яке використання сили супроводжується дискурсом, спрямованим на легітимізацію сили того, хто її застосовує". Ін-

терес політика полягає у тому, аби не втратити обличчя, не втратити виборчого округу, примусити замовчати суперника, отримати гору над ворожою течією, отримати та втримати посаду голови тощо".

У зв'язку з цим І. Урбанавічене зауважує, що аудиторія, як правило, не здатна відділити слово від дії, оскільки це потребує істотних інтелектуальних та часових витрат. Тому смисл, який передається, не піддається сумнівам і критичному аналізу й сприймається як даність, як дія, подія, яка відбулася. Хоча те, що оратор має на увазі, і те, що він говорить, дуже часто не співпадає [7, 25–26].

Політичний дискурс, як і інші типи інституціонального дискурсу, здійснюється в суспільних інститутах. До важливих соціальних інститутів відносяться політичні інститути (парламент, уряд), які забезпечують встановлення та підтримку влади. Як вважає О. І. Шейгал, у інституціональному дискурсі беруть участь дві сторони: представники інститутів (наприклад, юристи, лікарі, педагоги, священники, адміністратори) та клієнти (люди, які потребують їхніх послуг). Тут можливі наступні варіанти комунікації: інститут – інститут, представник інституту – представник інституту, інститут – громадянин, інститут – громадянин, представник інституту – громадянин, представник інституту – громадянин [17, 45].

Суспільна практика красномовства стала настільки поширеною, що це спонукало до відродження давньогрецької професії "логографів", або "спічрайтерів" (сучасна назва), які складають промови для політичних діячів. Нині навчання риториці, спічрайтингу стало престижним у багатьох навчальних закладах. Відомий американський викладач ораторського мистецтва Дж. Бонне радить студентам – майбутнім фахівцям спічрайтерам вивчати історичні зразки промов; тренувати пам'ять; при написанні власних текстів використовувати емоційні чинники сприйняття; володіти прийомами збудження та послаблення емоцій аудиторії, сукупністю емоційних засобів логічного переконання завдяки психології (формальна логіка вважається застарілою, очевидно, через критерії істинності змісту промови); застосовувати ефективну методику впливу на обрану аудиторію за допомогою стереотипів, ілюстративного матеріалу, певного характеру аргументації [4, 19–20].

У своїй промові перед мешканцями Західного Берліну у 1963 році президент США Дж. Кеннеді говорив: "Дві тисячі років тому люди із гордістю виголошували: "Civis Romanus est". Сьогодні у вільному світі велика гордість заявити "Ich bin ein Berliner". У світі є багато людей, які не розуміють або говорять, що не розуміють, у чому полягає різниця між вільним світом і світом комунізму. Нехай вони прийдуть у Берлін" [1, 353]. Остання фраза епіфорою звучить у всій промові.

Для політичного дискурсу риторики характерним є використання трьох лексичних груп політичного словника: політичні константи (оцінювально-нейтральна базова політична термінологія), оцінювально-марковані базові політичні терміни (стійкі у політичному сенсі лексеми, денотат яких є стабільним, але конотативне значення зазнає змін) та злободенна лексика сучасного дня. В останній групі можуть бути слова, пов'язані з політичними ініціативами, іменами діючих політиків і організацій [7, 208].

Мистецтво управління аудиторією у процесі публічного виступу ґрунтується на провідній ролі особистісного впливу, тобто, необхідності формування оцінювального відношення слухачів до особистості оратора: використання вербальних і невербальних засобів підвищення соціального престижу, установка на психологічний контакт з аудиторією, застосування форми дружньої бесіди за допомогою форм і прийомів мовлення, обов'язкового та інтенсивного використання жестів, уваги до міміки і пози; використання гасел, рекламних прийомів, прийомів привертання уваги, формулювання привабливої назви промови [4, 20]. Отже, у політичному красномовстві позначається міжособистісний мотиваційний механізм регуляції змін у культурних відносинах у соціумі.

Культурні й соціально-історичні зміни формували різні суспільні потреби, які полягали в основі соціального замовлення до духовної сфери суспільства, частиною якого є риторика. Риторика античності заклала підвалини сучасної риторики як соціокультурної традиції. У ній розвинені основні методи і стратегії античної риторики із знанням законів соціальної психології з метою реалізації впливу на аудиторію.

Уміння і навички ефективного спілкування все більш затребувані у сучасному суспільстві, адже більшість професійних галузей потребують фахівців, здатних контролювати інформаційні потоки в умовах сучасного суспільства, формувати громадську думку, використовувати можливості комунікації для культурної, освітньої та соціальної сфери.

Використані джерела:

1. Алтунян А. Г. Анализ политических текстов: курс лекций / Александр Генрихович Алтунян. – М. : Логос, 2006. – 384 с.
2. Гаспаров М. Л. Цицерон и античная риторика / Михаил Леонович Гаспаров // Марк Туллий Цицерон. Три трактата об ораторском искусстве. – М. : Наука, 1972. – 472 с. – С. 7–73.
3. Грабарь-Пассек М. Е. Марк Туллий Цицерон / М. Е. Грабарь-Пассек // Марк Туллий Цицерон. Речи : В 2 т. : [Пер. с латин.] / Изд. подгот. В. О. Горенштейн и М. Е. Грабарь-Пассек. – М. : Изд-во Акад. наук СССР, 1962. – 2 т. ; 22 см. – С. 365–385.

4. Ковалева Е. И. Преэминентность традиций классической риторики в американском публичном выступлении (На материале выступлений общественно-политических деятелей США) : дис. на соискание уч. степ. канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Ковалева Елена Ивановна ; Московский педагогический государственный университет. – М., 2005. – 204 с.
5. Паршина О. Н. Стратегии и тактики речевого поведения современной политической элиты : дис на соискание уч. степ. доктора филол. наук : спец. 10.02.01 "Русский язык" / Ольга Николаевна Паршина ; Саратовский государственный университет им. Н. Г. Чернышевского. – Саратов, 2005. – 325 с.
6. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації / Георгій Георгійович Почепцов. – К. : Спілка рекламистів України, Укр. асоц. паблік рилейшнз, 1996. – 176 с.
7. Спиридовский О. В. Лингвокультурные характеристики американской президентской риторики как вида политического дискурса : дис. на соискание уч. степ. канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Спиридовский Олег Владимирович ; ГОУВПО "Воронежский государственный университет". – Воронеж, 2006. – 255 с.
8. Цицерон, Марк Туллий. Вторая речь о земельном законе народного трибуна Публия Сервилия Рулла / Марк Туллий Цицерон // Марк Туллий Цицерон. Речи : В 2 т. : [Пер. с латин.] / Изд. подгот. В. О. Горенштейн и М. Е. Грабарь-Пассек. – М. : Изд-во Акад. наук СССР, 1962. – 2 т.; 22 см. – С. 249–280.
9. Цицерон, Марк Туллий. Вторая филиппика против Марка Антония / Марк Туллий Цицерон // Марк Туллий Цицерон. Речи : В 2 т. : [Пер. с латин.] / Изд. подгот. В. О. Горенштейн и М. Е. Грабарь-Пассек. – М. : Изд-во Акад. наук СССР, 1962. – 2 т.; 22 см. – С. 285–319.
10. Цицерон, Марк Туллий. Инвектива против Гая Саллюстия Криспа / Марк Туллий Цицерон // Сочинения / Гай Саллюстий Крисп ; пер., статья [С. 148–164] и коммент. В. О. Горенштейна. – М. : Наука, 1981. – 221 с. – С. 142–147.
11. Цицерон, Марк Туллий. Об ораторе / Марк Туллий Цицерон // Марк Туллий Цицерон. Три трактата об ораторском искусстве. – М. : Наука, 1972. – 472 с. – С. 75–252.
12. Цицерон, Марк Туллий. Оратор / Марк Туллий Цицерон // Марк Туллий Цицерон. Три трактата об ораторском искусстве. – М. : Наука, 1972. – 472 с. – С. 329–384.
13. Цицерон, Марк Туллий. Первая речь против Луция Сергия Катилины / Марк Туллий Цицерон // Марк Туллий Цицерон. Речи : В 2 т. : [Пер. с латин.] / Изд. подгот. В. О. Горенштейн и М. Е. Грабарь-Пассек. – М. : Изд-во Акад. наук СССР, 1962. – 2 т.; 22 см. – С. 292–301.
14. Цицерон, Марк Туллий. Речь в защиту Луция Луциния Мурены / Марк Туллий Цицерон // Марк Туллий Цицерон. Речи : В 2 т. : [Пер. с латин.] / Изд. подгот. В. О. Горенштейн и М. Е. Грабарь-Пассек. – М. : Изд-во Акад. наук СССР, 1962. – 2 т.; 22 см. – С. 331–362.
15. Цицерон, Марк Туллий. Речь в сенате по возвращении из изгнания / Марк Туллий Цицерон // Марк Туллий Цицерон. Речи : В 2 т. : [Пер. с латин.] / Изд. подгот. В. О. Горенштейн и М. Е. Грабарь-Пассек. – М. : Изд-во Акад. наук СССР, 1962. – 2 т.; 22 см. – С. 43–56.
16. Федорова Е. В. Люди императорского Рима / Елена Васильевна Федорова. – М. : Изд-во МГУ, 1990. – 366 с.
17. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса / Е. И. Шейгал. – М. : Гнозис, 2004. – 328 с.

Гончарова Елена Николаевна, доктор культурологии

Political Discourse of Rhetoric: Historical and Cultural Dimensions

Статья посвящена анализу политического дискурса риторики, ее историческому и культурному контексту. Рассмотрено политическое красноречие Древнего Рима как институализированной дискурсивной практики. На основе ораторских речей Марка Туллия Цицерона определено стратегии и приемы древнеримского политического красноречия времен Республики. Обосновано тезис о том, что инвектива как элемент стратегии реификации является феноменом политического красноречия в Древнем Риме.

Ключевые слова: риторика, античная риторика, политический дискурс, политическое красноречие, инвектива, Цицерон.

Olena Goncharova, Doctor of Culturology

Political Discourse of Rhetoric: Historical and Cultural Dimensions

This article analyzes the strategies and techniques of political discourse rhetoric, its historical and cultural context.

The issue of political discourse at the rhetoric horizons of contemporary social, cultural and political development, public communication ranks the top. Under these conditions, the growth of scientific interest in the unexplored rhetoric of political discourse is a timely, urgent scientific challenge. This public interest has found its coverage in scientific studies, monographs, theses, articles, books and textbooks on rhetoric, philology, political semantics, journalism, speechwriting, advertising and public relations.

In the present day science there is a number of discourse definitions : as a "special use of language to express special mentality" (Y. S. Stepanov) as the ratio of the mental world (M. N. Kozhina), communicative sphere (V. E. Chernyavska) concept (V. Z. Dem'yankov), socially and historically determined social practice (U. Maas), social roles of participants in the process of communication (A. Mack Hole), social space (O. I. Shegal).

Semiotic discourse defines those characteristics of speech that help to shape texts. British researchers R. Hodge and G. Kress examine text and discourse as those complementing each other, thus emphasizing either social or

linguistic level. A Dutch researcher T. van Dijk considers a communicative discourse as a complex phenomenon that comprises a social context, information about the participants of communication, the knowledge of the production and perception in. Not only discourse is a linguistic structure, and above all, it is a sociolinguistic phenomenon. The feature of a political discourse is that it is functionally focused on the future oriented context. The Russian scientist O. M. Parshina understands by the political discourse of "linguistic activities of political actors in the field of institutional communication" and notes that the communication features of political discourse is "institutionality, conventionality and publicity (formality)".

Modern rhetorical practice, the development of the political discourse rhetoric in Ukraine and ex-USSR countries has revived the scientific interest in strategies and techniques of a speech influence of a speaker, a politician, a public figure. In recent years, there has been carried a number of researches in terms of the language influence functions in political communication being implemented using different language strategies. Thus, O. I. Sheigal identifies several strategies: obscuring, obscuring unwanted information (allows to make unpleasant facts less obvious) hoaxes (hiding the truth and knowingly enter into the ignorance), anonymity (depersonalization) as taking responsibility removal. There also exist a few reflexive strategies (the construction of an enemy image), the strategy de-legitimation (the destruction of the opponent's image) amalgamation strategy ("we"-Discourse).

As part of the political discourse as an argument there may be appeal to the arguments at three different levels: logos, pathos, ethos.

The rhetoric of political discourse is characterized by the use of three groups of lexical political vocabulary: political constants (evaluative-neutral basic political terminology), evaluatively-labeled basic political terms (connotative meaning is changing) and topical vocabulary of modern day. The last group of words can be related to policy initiatives, the names of existing politicians and organizations.

The art of the managing audience during a public speech is based on the central role of personal influence, that is, the need to develop assessment, related to individual listeners speaker: the use of verbal and non-verbal means of increasing social prestige, setting the psychological contact with the audience, chat application forms through the forms and methods broadcasting compulsory and intensive, use of gestures, attention to facial expressions and posture, use of slogans, advertising techniques, methods of attracting attention, formulating attractive titles speech. Thus, the political rhetoric affects interpersonal motivational mechanism of changes regulation in cultural relations in society.

Cultural, social and historical changes have formed various social needs that underlie the social order of the spiritual realm of society, of which the rhetoric is an inseparable part. The rhetoric of antiquity laid the foundations to modern rhetoric as a social and cultural tradition. It has accumulated the basic techniques and strategies of ancient rhetoric with knowledge of the laws of social psychology to realize the impact on the audience.

Presently skills and effective communication skills are in demand due to the fact that most professional fields need specialists who are able to control the flow of information in today's society to shape public opinion and take advantage of communication for cultural, educational and social services.

Key words: rhetoric, ancient rhetoric, political discourse, political rhetoric.